

DOI: <https://dx.doi.org/10.21784/2021.021>

KATARZYNA GOŁUŃSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Twórczość literacka dzieci i jej edukacyjny wymiar

Children's literary creativity and its educational dimension

Streszczenie:

Rozwój twórczego myślenia jest istotny na każdej płaszczyźnie – a jak rozwijać twórczość dziecka w zakresie edukacji polonistycznej? Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie, jak zachęcać uczniów klas I-III do własnej twórczości literackiej. Obejmuje także zakres ćwiczeń, podzielonych tematycznie, mających na celu wspomóc kreatywność literacką uczniów, a także, jak nie pominąć celowości tworzenia i realizować zajęcia opierając się o techniki C. Freineta. W pracy podjęta jest również analiza przypadku – dziecka literackiego i jego twórczości od najmłodszych lat.

Słowa kluczowe: twórczość literacka dzieci, trening twórczości

Abstract:

The development of creative thinking is important at every level – and how do we develop a child's creativity in the field of Polish language education? This article aims to show how to encourage students in grades I-III to create their own literary works. It also includes a range of exercises, divided by topic, designed to aid students' literary creativity. And also, how not to overlook the purposefulness of creation and implement activities based on C. Freinet's techniques. The paper also undertakes a case study – the literary child and his work from an early age.

Keywords: children's literary creativity, creativity training

Wprowadzenie

Z całą pewnością można stwierdzić, że nauczyciel chcący „wspierać każdego ucznia w jego rozwoju”¹ i doskonalić w wychowanku potencjał twórczego myślenia i działania, a także stymulować go do twórczego rozwiązywania problemów – jest zobowiązany dać mu dostęp do nabywania nowych doświadczeń, by odnalazł przestrzenie swojego „ja” w otaczającej go rzeczywistości. Według R. Glotona i C. Clero, aktywność twórcza rozwija się z potrzeb naturalnych rozwoju dziecka, mieszczących się w potrzebie wspinania się na szczyt, pomimo przeciwności². Mimo to wsparcie aktywności twórczej dziecka jest nieodzowne, jeżeli chcemy wyposażyć dziecko w umiejętność samodzielnego i krytycznego myślenia. Istotnego na każdym etapie życia człowieka, gdzie potrzeba rozwiązywania sytuacji i zadań problemowych jest konieczna do funkcjonowania³. Należy pamiętać, że nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej zalicza się do najbliższego otoczenia dziecka, dopiero wkraczającego w nowy świat edukacji, gdzie tak bardzo potrzebne są mu pozytywne doświadczenia. J. Szmidt ujmuje twórczość w dość niekonwencjonalny sposób, ale obrazujący, jak ważne jest środowisko w rozwoju twórczości – „twórczość jest podobna do miłości – zdolność kochania jest właściwa każdej jednostce w momencie narodzin, środowisko, w którym ona żyje determinuje, czy zdolności te rozwiną się czy nie”⁴.

Jak definiujemy twórczość literacką dzieci?

Według Alicji Baluch „zdolności literackie” są w każdym dziecku, bez względu na to jaki jest to poziom umiejętności, a także uzewnętrzniania się tych umiejętności. Jest to widoczne, gdy obserwujemy dzieci w zaba-

¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, (Dz.U. 1982 Nr 3 poz. 19), dalej: u.p.t.u.

² R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1985, s. 57.

³ B. Suchodolski, *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*, Warszawa 1980, s. 535.

⁴ J. Szmidt, *Setting Conditions for Creativity Teaching in the Elementary School*, Boston 1966, cyt. za T. Kłosińska, *Droga do twórczości. Wdrażanie technik Celestyna Freineta*, Kraków 2000, Oficyna Wydawnicza Impulss. s. 15.

wach swobodnych, gdzie tworzą swoje neologizmy, bawiąc się językiem, wymyślają historie i wcielają się w ulubionych bohaterów z książek czy kreskówek. Dziecko potrzebuje budować swój świat wewnętrzny, ale także dzielić się nim z innymi. Twórczość literacka może być ku temu środkiem, gdzie dziecko może zmierzyć się z otaczającą go rzeczywistością, osobistymi emocjami, doświadczeniami czy problemami⁵.

A jaka jest rola nauczyciela w jej rozwoju? Jak podkreśla J. Kujawiński „Tylko taki nauczyciel, który rozumie sens i potrzebę działania, chce i umie świadomie realizować cele kreatywne – potrafi stworzyć uczniom warunki sprzyjające rozwojowi odtwórczej i twórczej aktywności językowej”⁶.

Nauczyciel chcąc efektywnie rozwijać twórcze umiejętności językowe ucznia, potrzebuje ukształtować w nim:

- sprawne czerpanie inspiracji z wyobraźni i przetwarzania ich w myślach;
- doświadczanie „głodu tworzenia”, poprzez wyrażanie siebie w ekspresji werbalnej;
- krytyczne analizowanie i poszukiwanie rozwiązań, postawionych przed nim problemów;
- odczuwanie chęci do spontanicznej lub celowej wypowiedzi w różnorodnej formie;
- umiejętności krytycznego analizowania swojej pracy i poddawania jej korekcie⁷;
- pozytywny wzorzec języka;
- chęć żywego kontaktu z książką, a także z językiem, bogatego wachlarza gatunków wpisujących się w literaturę dziecięcą, ponieważ przebywanie w świecie m.in. baśni, legend, poezji czy prozy, stymuluje wyobraźnię ucznia i skłania go do snucia własnych przygód, budując zbiór inspiracji do wykorzystania w niedalekiej przyszłości⁸.

⁵ A. Bałuch, *Czyta, nie czyta... (o dziecku literackim)*, Kraków 1998, s. 7-8.

⁶ K. J. Kujawiński, *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, Warszawa 1990, s. 87.

⁷ Ibidem, s. 82.

⁸ *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU9350> [dostęp: 17.01.2022].

Istotnym w rozwoju twórczości literackiej jest etap „ekspresji pisanej”, która rozwija się w szkole. Dziecko w rozwoju ekspresji w piśmie, potrzebuje sprzyjających warunków, by:

- osiąść otwartość na świat, na otaczających go ludzi;
- swobodnie się wypowiadać;
- w wypowiedzi wyrażać swoje uczucia i myśli;
- i odczuwać przyjemność z wyrażania siebie⁹.

Dzieci skupiające się tylko na słuchaniu i odtwarzaniu 1:1, wierzą, że ich świat wewnętrzny nie może być uzewnętrzniony – przestają się wypowiadać i zamykają się w ramach „(...) szkoły nie tylko smutnej, ale po prostu złej, gdzie nauczyciel woli sam mówić niż słuchać, jak mówią uczniowie, a to pod pretekstem, że klasa, która mówi, czyni wiele hałasu, a w szkole nie bardzo lubi się hałas”¹⁰.

Jaki więc powinien być skutek wszelkiej ekspresji twórczej? – „(...) mówi się wtedy, gdy ma się coś do powiedzenia i odczuwa się chęć przekazania tego innym, kiedy zabawę realizuje się dla zabawy, kiedy liczą się osiągnięcia i niepowodzenia, a nie „dobrze” i „źle” (...)”¹¹.

Rozwijanie ekspresji językowej a celowość działań twórczych

Należy pamiętać, że każde działanie potrzebuje celu, bez tego staje się bezwartościowe, co świadczy tylko o jego ostatecznym nieurodzaju. Warto przed rozpoczęciem jakiegokolwiek ćwiczenia, przedstawić celowość twórczości, np. gazetka szkolna, wspólna książka, zamieszczenie pracy w kronice klasowej. Takie działanie stanowi motywację dla ucznia¹².

„Intencje i cele podtrzymują ludzkiego ducha”¹³ ale pamiętajmy jako przewodnicy dzieci, że „Sztynne cele to równanie, w którym jesteśmy

⁹ C. Clero, R. Gloton, *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1976, s. 233.

¹⁰ Ibidem, s. 234.

¹¹ Ibidem, s. 236.

¹² *Swobodna twórczość literacka dzieci i jej rola w procesie edukacji wczesnoszkolnej*, I. Kasprzyk-Skawska, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 2.

¹³ Ibidem, s.2.

zwycięzcami lub przegranymi”¹⁴. Dlatego zadbajmy, by cel nie ingerował w wytwory wyobraźni dzieci i nie przekształcajmy tematu ani formy wypowiedzi w danej pracy¹⁵. Co nie oznacza, że nie mamy prowadzić działań wspomagających i stymulujących. Co istotne, warto wprowadzać je osobno, poza chwilą, w której dziecko tworzy. Warto przed przystąpieniem do zajęć, poprzedzić je ćwiczeniami „doskonalącymi zasoby słownikowe i gramatyczne ucznia”¹⁶, a także ćwiczeniami ustnymi¹⁷.

Aby zapobiec sztywności wypowiedzi pisemnych na zajęciach z ekspresji językowej, zachęćmy dzieci do wykorzystywania ich indywidualnych doświadczeń, a także zapewnijmy, by miały kontakt z kulturą i sztuką. Wyjścia do kina, teatru, galerii sztuki są jak najbardziej wskazane by pobudzić „osobiste przetwarzanie rzeczywistości”¹⁸. Umiejętności potrzebne do tworzenia, wymagają ciągłego zdobywania wiedzy w różnych obszarach, poszerzaniu słownictwa, pobudzaniu swojej wrażliwości, a także rozwijaniu wypowiedzi ustnej, która wspomaga wypowiedź pisemną – te umiejętności można również nabywać poprzez podróżowanie, lekcje muzealne czy biblioteczne, a co szczególnie istotne poprzez poznawanie nowych, inspirujących ludzi.

Według spostrzeżeń I. Kasprzyk-Skawskiej, a szczególnie opierając się o techniki C. Freineta, pielęgnowanie poprawności językowej jest kluczowe dla rozwoju czynnych umiejętności językowych dziecka (wzbogacanie słownictwa, utrwalanie zasad gramatycznych i ortograficznych)¹⁹. Bogate słownictwo i elokwentne wypowiedzi, są drogą ku

¹⁴ D. LaPorte, *Mapa pragnień. Holistyczne narzędzie do spełniania marzeń*, Białystok 2020, s.109.

¹⁵ *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].

¹⁶ I. Kasprzyk-Skawaska, op. cit, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s.6.

¹⁷ I. Kasprzyk-Skawaska, op. cit, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 5.

¹⁸ I. Kasprzyk-Skawaska, op. cit, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 2.

¹⁹ I. Kasprzyk-Skawaska, op. cit, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 4; *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, op. cit, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].

zdobywaniu wiedzy, budującej osobowość człowieka, szerokiego postrzegania i analizowania, a także budowaniu relacji w społeczeństwie. Wspierając rozwój językowy dziecka w mowie i w piśmie, budujemy i przygotowujemy go do nieznannej jeszcze przyszłości²⁰.

Trening twórczości pobudzający kreatywność w zakresie edukacji polonistycznej – proponowane ćwiczenia

- **referaty i dyskusje:**

- poprzez współpracę z rodzicami i zapoznanie się z pełnym przez nich zawodem (referat na temat danego zawodu);
- „prezentacja dokumentu (...) fotogeograficznego, tekstu historycznego itp.”;
- zaprezentowanie swojego zwierzątka, wyjątkowej rośliny;
- referat z dziedziny fascynującej ucznia;
- referat z wycieczki, np. z rodzicami;
- dyskusje zaplanowane i spontaniczne w życiu szkoły²¹.

- **gry ekspresyjne:**

- rozwój ekspresji „słownej, plastycznej, gestualnej” poprzez „gry mimiczne”, takie jak kalambury

Wybrany uczeń w roli mima wybiera temat do przedstawienia (np. zawód lekarza i czynności z nim związane), następnie zadaniem kolegów jest rozpoznanie danej sceny²².

- **gry dramatyczne:**

- klasa przygotowuje scenariusz na specjalną uroczystość;
- tworzenie spontanicznego scenariusza, gdzie dziecko wciela się w rolę wymyślonej przez siebie postaci (nadając jej charakterystyczne zachowania i sposób wypowiedzania się), następnie odgrywa ją, prezentując kolegom i koleżankom jej przygody

²⁰ I. Kasprzyk-Skawska, op. cit, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 4.

²¹ C. Clero, R. Gloton, op. cit, s. 236-237.

²² Ibidem, s. 238.

i wypowiedzi, wszystko dzieje się w toku spontanicznej twórczości, gdzie wszystko odbywa się tu i teraz;

- oprzeć scenariusz o przeczytaną bajkę, opowiadanie;
- „gra w dziennik telewizyjny”, relacjonowanie wydarzeń szkolnych;
- głuchy telefon²³.

• **ekspresja pisana:**

- tekst swobodny, tekst z obserwacji, tekst odtwórczy²⁴

• **minirecenzja:**

- relacjonowanie wyjścia do, np. teatru, kina czy galerii sztuki

• **pisanie baśni:**

- gdzie dziecko przedstawia swoje wyobrażenia „(...) życzeniowe – w postaci dobrej wróżki, niszczycielskie – w obrazie złej czarownicy, lękowe – w kształcie żarłocznego wilka. Wskazówki i nakazy rozumu występują w przebraniu mądrego czarodzieja, a instynkt i zazdrości i gniew jawią się jako ptaki wydziobujące oczy”²⁵.

• **ćwiczenia słownikowo-frazeologiczne**

- „Co to jest?” – nauczyciel przygotowuje na zajęcia listę wyrazów nieznanymi uczniom, o ciekawym brzmieniu. Celem zadania jest próba rozwikłania, co oznacza dane słowo i zdefiniowanie go, nawet jeżeli słowo jest nieznane (w tym wypadku uczeń wymyśla nową definicję ów słowa)²⁶.
- „Co robi mgła?” – jest to przykładowe pytanie, które nauczyciel może zadać uczniom. Następnie uczniowie kolejno wymieniają czasowniki. Gdy pula pomysłów się wyczerpie, zadajemy kolejne pytanie, np. „Co robi zmierzch?”. Możemy także zachęcić uczniów do wymyślania pytań²⁷.

²³ Ibidem, s. 239.

²⁴ Ibidem, s. 244.

²⁵ A. Baluch, *Książka jest światem. O literaturze dla dzieci małych oraz dla dzieci starszych i nastolatków*, Kraków 2005, s. 30-31.

²⁶ K. J. Szmidt, *Trening kreatywności. Podręcznik dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych*, Gliwice 2008, s. 44.

²⁷ Ibidem, s. 47.

- „Jaka może być cena?” – sposób wykonania tego zadania, jest podobny do schematu poprzedniego, z tą różnicą, że pytania zaczynają się od „jak” a odpowiedzi są udzielane za pomocą rzeczowników lub przymiotników. Odnosząc się do tytułowego pytania, odpowiedzi mogą być typu, „np. niska, wysoka, promocyjna, umowna, detaliczna, okazjna itd.”²⁸
- „Definicje na wesoło” – uczniowie starają się przedefiniować konkretny wyraz – np.
„Butelka” — powietrze otoczone szkłem”;
„Abażur” — wdzianko dla żarówki, żeby nie była taka goła”;
„Solniczka” — pogotowie smaku”²⁹.

• **zadania poetyckie**

- „Bigos poetycki” – tytuł tego ćwiczenia jest nadany nie bez kozery. Uczniowie korzystając z tomików poezji, wypisują na rozdanych przez nauczyciela paskach papieru – wybrane wersy (jeden lub więcej). Następnie ćwiczący układają wersy losowo i czytają je. Po czym każdy uczeń pracuje nad swoim wierszem, dopisując do ułożonych fragmentów swoje słowa, metafory itp. Gdy wiersze zostaną ukończone – autorzy mogą przeczytać je na tle grupy³⁰.
- „Wiersz futbolowy” – to ćwiczenie przypomina tworzenie mapy myśli, zwaną też mapą mentalną. Uczniowie zapisują hasło przewodnie (piłka nożna) na środku kartki, następnie wokół wypisują słowa/ zdania, które kojarzą im się z hasłem wiódącym. Następnie uczeń wybiera 10 według niego najlepszych określeń i stara się wykorzystać je w wierszu o piłce nożnej³¹.
- „Kłamliwy wiersz” – zadaniem uczniów jest napisanie wiersza, gdzie w każdym wersie będzie kłamstwo. Może to być kłam-

²⁸ Ibidem, s. 49.

²⁹ Ibidem, s. 86.

³⁰ Ibidem, s. 107.

³¹ Ibidem, s. 114.

stwo obiektywne czy odnoszące się do autora, np. „Piszę do ciebie gumką myszką, która wleciała tu przez okno”³².

• **zbieranie informacji:**

- poszerzanie wiedzy na wybrany temat pracy

• **prace inspirowane:**

- dalsze losy bohatera opowiadania, lektury
- „A to historia!” – prosimy uczniów, by w parach opowiedzieli sobie nawzajem wyjątkową historię, w której brali udział lub widzieli jakąś sytuację. Na podstawie tego co usłyszeli od partnera, piszą opowiadanie. Mogą w nim zmieniać czy dodawać poszczególne elementy, poszerzyć historię lub ją skrócić jeżeli opowiadanie stanie się dzięki takim działaniom – ciekawsze³³.
- „Kreatywne pisanie” – nauczyciel rozdaje każdemu z uczniów kartkę A4. Uczeń zapisuje wybrany przez siebie wyraz w rogu kartki i zagina ją. Następnie oddaje kartkę uczniowi po lewej i bierze kolejną kartkę od ucznia z prawej strony. Powtarza czynności. Uczniowie zapisują wyrazy na kartce do momentu aż kartka będzie miała zaagięte cztery rogi. Po czym nauczyciel zbiera kartki, miesza je i rozdaje każdemu z uczniów jedną kartkę. Zadaniem ucznia jest napisanie opowiadania składającego się z 4 zdań. Co istotne historia ma mieć konkretny cel, a nie być tylko zbiorem przypadkowych zdań³⁴.
- „Zaskoczenie” – na podstawie krótkiej historii, uczeń ma napisać ciąg dalszy o zaskakującym przebiegu historii, „na przykład: „Sytuacja: Minister przygotowuje się do wręczenia orderów kombatantom (...)”; Przekształcenie: „Stojący w rządzie kombatanci zaczynają tańczyć, śpiewać cieszyć się jak dzieci, a jeden z nich skacze jak kangur (...)”. Przykłady do przekształcenia: „Opóźniony pociąg powoli wtacza się na peron pełen złych i zniecierpliwionych podróżnych.” lub „Dziennikarz tele-

³² Ibidem, s. 114 – 115.

³³ Ibidem, s.153.

³⁴ Ibidem, s. 131-132.

wizyjny otrzymuje pilną i niespodziewaną wiadomość i z wyraźnym lękiem zaczyna wolno ją odczytywać”³⁵.

- „Usprawiedliwienie” – zadaniem każdego ucznia jest napisanie usprawiedliwienia dla kolegi, które musi być autentyczne i zawierać nietuzinkową przyczynę jego nieobecności.³⁶ Kolejnym etapem ćwiczenia jest napisanie usprawiedliwienia dla bohatera z książki, filmu, animacji, np. dla: „Wilka z *Czerwonego Kapturka*, Baby Jagi z *Jasia i Małgosi*; Macochy z *Kopciuszka*, Cruelli de Mon ze *101 dalmatyńczyków*, Gargamela ze *Smerfów*”³⁷.

- **rozwijanie zdania, wypowiedzi:**

- każdy z uczniów otrzymuje kartkę, pisze na niej numer „1.” i za nim zdanie złożone składające się z podmiotu i orzeczenia, po czym oddaje kartkę uczniowi obok. Kolejny uczeń rozwija poprzednie zdanie i oddaje kartkę kolejnej osobie. Ćwiczenia trwa do momentu, gdy na kartce będzie znajdować się poszerzona wypowiedź³⁸.

- **myślenie pytajne – ćwiczenia:**

- pisząc opowiadanie warto zadawać sobie pytania odnośnie m.in. postępowań postaci, by poszerzać swoją wiedzę na jej temat i dzięki temu tworzyć ją bogatszą. Pomocne może być w tym ćwiczenie – „Pytania do bajki” – zadaniem uczniów jest wybranie znanej im bajki, np. „*Czerwony Kapturek*, *Kopciuszek* lub *Dziewczynka z zapałkami*.” Następnie wcielają się w rolę przybysza z innej planety, który zadaje sobie pytania odnośnie zachowań bohaterów, relacji bohaterów, sytuacji itd. Następnie uczniowie czytają lub opowiadają wybraną przez siebie bajkę i pytania, które nasunęły się przybyszowi z obcej planety.

Jakie pytania można zadać w przypadku bajki o *Czerwonym Kapturku*?

³⁵ Ibidem, s. 165.

³⁶ Ibidem, s. 166-167.

³⁷ Ibidem, s. 166-167.

³⁸ Ibidem, s. 54.

- „Co to za mama, która wysłała małą dziewczynkę samą do lasu, w którym żyją groźne wilki?”
- „Dlaczego mama nie poszła tam sama lub razem z córką?”
- „Dlaczego babcia Czerwonego Kapturka mieszkała sama, a nie ze swoją córką i wnuczką?”³⁹

• **myślenie kombinacyjne:**

- „Opowiadanie z kubka” – nauczyciel przygotowuje trzy kubki oraz paski papieru, na których zapisuje wyznaczoną 1) postacią, 2) cechą charakteru, 3) miejsce akcji. Paski umieszcza w kubkach. Następnie uczniowie losują po jednym pasku z kubka nr 1, 2 i 3. Po czym układają opowiadanie na podstawie informacji zawartych na karteczkach⁴⁰.

Tabela 1. Przykład obrazujący wykonanie materiałów do ćwiczenia

Postać	Cecha charakteru	Miejsce
<ul style="list-style-type: none">• kierowca taksówki• zawodowy bokser• śpiewaczka operowa	<ul style="list-style-type: none">• nieśmiały• mądry• zarozumiały	<ul style="list-style-type: none">• kuter rybacki• dworzec kolejowy• stara kamienica

Źródło – Opracowanie własne na podstawie K. Szmidt *Trening Kreatywności. Podręcznik dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych*, s. 99

- „Poznańskie pingwiny” – uczniowie piszą opowiadanie składające się z jednej strony. Wybierają jedną literę, na którą będzie zaczynał się każdy wyraz w historii. Na przykład: Pani Patrycja patrzyła przez...
Inną formą tego ćwiczenia jest rozpoczynanie każdego kolejnego wyrazu w opowiadaniu, na kolejną literę alfabetu. Czyli od „a” do „z” i od początku. Na przykład: Agnieszka była cierpliwa⁴¹.
- Nadawanie tytułu – uczniowie nadają tytuły i podtytuły wybranym przez nauczyciela utworom muzyki klasycznej. Prowa-

³⁹ Ibidem, s. 54.

⁴⁰ Ibidem, s. 99.

⁴¹ Ibidem, s. 103.

dzący prezentuje trzy utwory i zachęca uczniów do napisania tytułu (metafora) i podtytułu (emocje, których doświadczyli)⁴².

• **inne ćwiczenia:**

- „I dlatego zebry są w paski” – nauczyciel opowiada uczniom, że odkryto coś niezwykłego. Otóż okazało się, że naukowcy mają dowód na to, dlaczego zebry mają paski. Niestety badania na ten temat uległy zniszczeniu i pozostał tylko ich fragment – „I dlatego zebry mają paski”. Zadaniem uczniów jest napisanie oryginalnego wyjaśnienia ów jedynego fragmentu badania. Ćwiczenie ma na celu pobudzenie wyobraźni, a nie sprawdzenie wiedzy ucznia na dany temat. Na przykład:

„I dlatego zebry są w paski.”

„I dlatego pingwiny, chociaż ptaki, nie latają.”

„I dlatego żyrafy mają takie długie szyje.”

„I dlatego wilki wyją do księżyca.”

„I dlatego koguty pieją o świcie.”

„I dlatego bażanty mają tak kolorowe ogony”⁴³.

- pisanie opowiadania z perspektywy przedmiotów
- pisanie tekstów do muzyki klasycznej/ filmowej wczuwając się w ich nastrój
- stworzenie opowiadania na podstawie snów
- wykorzystanie „kukielek” z papieru do inscenizacji, a następnie użycie ich w dialogu opowiadania
- stworzenie planu miasta i nadanie nazw ulicom oraz obiektom, a następnie napisanie opowiadania o postaci, która jest mieszkańcem (wykorzystując wymyślone poszczególne nazwy, miejsca, ulice)
- wykorzystanie kostek Story Cubes do układania opowieści indywidualnie lub grupowo

⁴² Ibidem, s. 106 – 107.

⁴³ Ibidem, s. 50.

Ciekawe propozycje znajdują się również na stronie:
<http://spisekpiarzy.pl/tag/spis-cwiczen-dla-pisarzy>, bloga prowadzonego przez...⁴⁴.

Na co należy zwrócić uwagę, wprowadzając pisanie tekstów swobodnych przez dzieci? Rozwijanie twórczości literackiej dzieci w oparciu o techniki freinetowskie.

1. Zachęmy uczniów, by skupili się na tematyce, która jest źródłem ich inspiracji – tekst swobodny „Dziecko wyraża w nim siebie i przekazuje treść innym w sposób spontaniczny. Poprzez ten tekst dziecko ma mieć (...) możliwość pisania tego, co chce, kiedy chce i jak chce, by miało także prawo nic nie pisać, jeśli nic nie ma do powiedzenia czy też nie ma ochoty”⁴⁵.

Możliwości względem tematu i formy pracy są trzy:

- grupa wspólnie wybiera temat, następnie forma wypowiedzi jest już indywidualna, wraz z wypowiedzią pisemną;
- uczeń indywidualnie wybiera temat, następnie grupa wybiera formę wypowiedzi;
- grupa wspólnie ustala temat i formę, następnie każdy uczeń, indywidualnie pisze jedno zdanie, które w kolejnym etapie, w gwo-li głosowania, zostaną wybrane najciekawsze i wprowadzone do wspólnego dzieła⁴⁶.

2. Głosowanie i ocena opisowa.

Po zakończeniu pisania, skierujmy prośbę do autorów, aby przedstawili swoją pracę. Prosimy uczniów żeby konstruktywnie ocenili pracę (plusy i minusy), aby nie głosowali na podstawie sympatii wobec koleżanek i kolegów. Przypomnijmy uczniom, że każdy z nich ma za zadanie uzasadnić swój wybór w sposób opisowy⁴⁷.

⁴⁴ *Wydawnictwo Spisek Pisarzy*, <http://spisekpiarzy.pl/tag/spis-cwiczen-dla-pisarzy> [17.01.2022].

⁴⁵ C. Clero, R. Gloton, op. cit, s. 243.

⁴⁶ *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, op. cit, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].

⁴⁷ *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, op. cit, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].

3. Wspólne redagowanie tekstu.

Najlepszym rozwiązaniem jest skserowanie najciekawszej pracy, tak aby każde dziecko mogło pracować na oddzielnej kopii. W kolejności, przystąpienie do sprawdzenia pracy pod kątem językowym. A ostatecznie przejście do burzy mózgów na temat kompozycji i tematyki pracy⁴⁸.

4. Działania dodatkowe.

Są to ćwiczenia związane z edycją tekstu, takiej jak wzbogacanie tekstu o rysunki czy przygotowywanie tekstu do druku.

Dzieci, które piszą. Krótki przegląd publikacji

Jak pisał Platon „Początek jest najważniejszą częścią pracy”. Wraz z nim otwierają się przed nami możliwości, nowe inspiracje i staramy się dotrzeć do końca rozpoczętej przez nas drogi. Ten początek twórczości możemy zaobserwować, gdy dzieci pomiędzy trzecim a piątym rokiem życia, prowadzą monolog ze swoimi zabawkami, wchodzą w różne role społeczne, które spostrzegają w najbliższym otoczeniu.

Wraz z rozwojem estetycznym jest możliwość, że dziecko swobodnie przejdzie w trakcie rozwoju języka, w obszary twórczości literackiej, a reszta dzieci będzie zachęcana do tego typu twórczości z większym lub mniejszym skutkiem.

Według Haliny Semeonowicz, która była prekursorką technik C. Freineta „(...) dziecko na określonym szczeblu rozwoju⁴⁹ „jest w stanie wypowiadać się w formie poetyckiej, słowo podobnie jak kolor, kształt, dźwięk czy gest może być naturalnym tworzywem ekspresji artystycznej (...), która przyczynia się do uwalniania dziecka od nadmiernych napięć psychicznych, szczególnie w sferze emocjonalnej”⁵⁰.

Swoją osobowość w twórczości wyrażają już najmłodsze dzieci. Przedstawię ów rozwój na poszczególnych utworach Basi Baluch z to-

⁴⁸ *Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, op. cit, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].

⁴⁹ A. Baluch, *Czyta, nie czyta...*, op. cit, s. 51.

⁵⁰ H.Semenowicz, *Poetycka twórczość dziecka*, Warszawa 1979, s. 7-8.

miku wierszy – “Był taki paw co ogon miał”, które powstały z pomocą jej rodziców. Zapisywali oni jej twórcze dokonania w wieku od 2 do 8 lat.

I etap – „zasłyszanki”⁵¹ – rytmiczne wypowiedzi dziewczynki w wieku 1 rok i 10 miesięcy. Odzwierciedlają one ciekawość i zaskoczenie otaczającym światem.

„Tyle lal
tyle lal
na bal!”⁵²

II etap – pojawił się w trakcie tworzenia pracy plastycznej w wieku 3 lat i 3 miesięcy.

„A fioletowym tak się mówi:
A resztę ma Basia
A resztę ma Basia
Bo ja już jestem Kasia

*A żółtym nie można mówić innych słów tylko:
Wieloryb idzie aż do własnego ciała...
Trzeba paszczę mu narysować”⁵³.*

III etap – zwane przez K. Czukowskiego „ekikiki”⁵⁴ – są to utwory tworzone przez dziecko w trakcie ruchu.

„Rodzina”
„Chciałabym bardzo śpiewać
ale nie umiem
Tata mnie nie nauczy
bo nie ma głosu
Mama mnie nie nauczy

⁵¹ A. Baluch, *Czyta, nie czyta...*, op. cit, s. 52.

⁵² Ibidem, s. 52.

⁵³ Ibidem, s. 53.

⁵⁴ Ibidem, s. 55.

bo jej krew z nosa cieknie
A wujek w chmury biegnie
i wcale nie chce

Chciałabym bardzo tańczyć
ale nie umiem
Tata mnie nie nauczy
bo ma chorą nogę
Mama nie ma talentu
i to już wszystko
Wujek wisi w powietrzu
i co Mam robić

Chciałabym bardzo jeść lody
ale nie umiem
Tata mnie nie nauczy
bo ich nie lubi
Mama mnie nie nauczy
bo nie przepada
Wujek mnie nie nauczy
bo też nie może
*(7 lat, 3 miesiące)*⁵⁵.

IV etap – w tym etapie według K. Czukowskiego twórczość, która rozwijałaby się bez wpływów środowiska płynnie przeszłaby w wieku 7-8 lat w naśladowanie wzorców literackich ze znanych dziecku książek⁵⁶.

„O zasadzaniu potworów i szyszkorów: Jak się zasadza w zimie?”

„Bierze się potwora albo szyszkora i ucina się mu ogon, żeby się urodził następny potwór. Tak się robi w zimie. Robi się dołeczek jeszcze i tam wbija się tego szyszkora i zasypuje śniegiem. W jesieni tak samo, tylko że do ziemi. A na wiosnę do drzew niektórych, a w lesie do piasku.

⁵⁵ Ibidem, s. 54-55.

⁵⁶ Ibidem, s. 56.

Jak się zasadzi, to trzeba poczekać rok albo miesiąc. A jak jest taki mały, to można poczekać tylko tydzień i codziennie, jak jest tylko mała kropeczka, o której już bardzo dużo wyście słyszeli. To wtedy się tylko dzień czeka. (5 lat)⁵⁷.

„Matko Boska złotej róży
Kocham Ciebie jak najdłużej

Matko Boska ze złotymi bucikami
Bądź z nami

Matko Boska z zielonych drzewek
Dam Ci chlebek

Matko Boska — masz klocek
A chcesz owocek?

Matko Boska niebieska
Ty jesteś królewska

Matko Boska w koronie
Dam Ci ciuma i koniec
(6 lat, 10 miesięcy)⁵⁸
inspiracja – „Modlitwa” – S. Grochowiak

Kolejny wiersz jest już zapisany samodzielnie. Jak i powyższy odnosi się do tematyki sacrum.

„Dla króla z okazji Zielonych Świąt”

„Od pokojówki są korzeniówki
Od damy dworu gałęzie z melchioru

⁵⁷ Ibidem, s. 54.

⁵⁸ Ibidem, s.56.

Od księżniczki są różyczki
Od królowy pocałunek rzewny

*A król się złości i wciąż zaprasza gości*⁵⁹.

W wieku 8 lat Basia Baluch, zaczyna rozważać w swoich wierszach tematy poważne, przenosi do twórczości własne doświadczenia i prze-myślenia. Poniżej wiersz pt. „Życie” oraz „Zeksio” (gdzie można poczuć głębię przekazu)⁶⁰.

„Życie”
„Co to jest życie?
Czy może smutek?
Nie, to jest miłość
ale urwana
Czy się złączy?
Nie, nie złączy.
Nie trać nadziei, kochaj
dalej”⁶¹.

„Zeksio”
„Małe nieduże
a jednak przyjemne
Przysiądzie
ty się uspokoisz
A on mruczy
Jest ciepły i dobry
O już lecę
umówiłem się z dziewczyną
nie mam na ciebie czasu
a ja na ciebie mam czas

⁵⁹ Ibidem, s. 58.

⁶⁰ Ibidem, s. 60.

⁶¹ Ibidem, s. 59.

*mówi małe
nieduże*⁶².

Kolejny tekst Basi był napisany na podstawie powieści „*Ania z Zielonego Wzgórza*” – L. M. Montgomery. Poprzez lekturę młoda autorka stworzyła dwa, krótkie rozdziały wykorzystując charakterystyczne dla tytułowej bohaterki sformułowania: „oszałamiająco mądra... bosko piękna... anielsko dobry”⁶³.

„I rozdział O to ten!”

„*Rilla szła brzegiem morza, aby się z nim ożenić. Mama jej miała go pokazać. Kręcili się długo, aż tu nagle stał Gilbert. Rilla patrzyła na niego z wyrzutem.*

— *O, to ten — powiedziała matka. Gilbert uklonił się.*

— *Rillo, dlaczego odchodzisz?*

— *Nie, mamo.*

— *Nie podoba ci się?*

— *Podoba — powiedziała ostro Rilla.*

— *Nie pojmuję — powiedziała mama.*

— *Nie chcę go i już.*

— *Rillo!*⁶⁴

„*Rilla była oszałamiająco mądra, ale brzydka. Gdy skończyła lat 14 wyglądała pięknie. Jednak jak skończyła lat 15 była bosko piękna. Wtedy poznała Renakrata, arystokratę i do niego chciała iść. Zakochała się. Ona miała lat 15, a on 53, więc nie mogli się pobrać. Niestety mijały lata.. Rilla była już 20-letnią panną*⁶⁵.

„*II rozdział Choroba*”

„*Rilla niestety zachorowała. Nie było dla niej utrzymania.*

⁶² Ibidem, s. 60.

⁶³ Ibidem, s. 62.

⁶⁴ Ibidem, s. 61.

⁶⁵ Ibidem, s. 61-62.

Ale gdy chorowała, przypomniała sobie Renakrata. Renakrat był anielsko dobry.

Ale nic nie można poradzić. Jedna z licznych opiekunów Rilli wygadała się przez pomyłkę, że Renakrat umarł.

Wtedy Rilla skoczyła ze skały. Ale Gilbert skoczył za nią i zawołał:

— Rillo, ja cię nie opuszczę!”⁶⁶

Dzieci odczuwają także potrzebę pisania o różnych sytuacjach, których doświadczają, np. w książce „*Twórcza aktywność dziecka*” C. Clero, R. Glotona, gdzie przeprowadzono analizę treści gazetki szkolnej pod kątem zamieszczanych w niej tekstów, pisanych przez chłopców w zakresie 9-13 lat. Najczęściej pojawiały się teksty o tematyce „zbrodnie, historie gangsterskie”.

Według ustaleń w wieku 8-9 lat uczniowie zwracają szczególną uwagę na sytuacje przepełnione sensacją.

„Porwanie autobusu”

„Do zajezdni autobusów linii 76 wszedł jakiś człowiek i schował się za siedzeniem kierowcy. Szofer i konduktor wsiedli do autobusu nie spostrzegając obecności bandyty. Po przybyciu na przystanek Runion człowiek wyszedł ze swojej kryjówki i wyciągnął z kieszeni broń.

Powiedział do kierowcy:

— Skręć w lewo.

Kierowca odpowiedział:

— Ale to nie jest droga, którą jeżdżę każdego dnia.

Człowiek odrzekł:

— Rób co ci każe, inaczej zostaniesz zastrzelony.

Kierowca pojechał drogą wskazaną przez tego człowieka. Ale konduktor zastanowił się: przecież to nie jest nasza droga. Pochylił się i powiedział do swojego przyjaciela:

— Słuchaj, Georges, to niedobra droga.

⁶⁶ Ibidem, s. 61-62.

Ten odpowiedział:

— Zamknij wóz, mamy człowieka z bronią.

*Wtedy konduktor pomyślał sobie, że należałoby zawiadomić policję. Otworzył drzwi i wyskoczył; skacząc wykręcił sobie nogę w kostce... itp.*⁶⁷

Niżej w rankingu były „teksty zabawne i humorystyczne” – dotyczyło się to często dzieci, które potrzebowały niezależności. Choć należy wspomnieć, że poczucie humoru jest odznaką twórczych zdolności.

„Żarłoczne enzymy”

„Nazywam się Enzym, mam na imię Żarłok, mieszkam przy ulicy Ala pod numerem 3, moim zajęciem jest zjadanie plam, zwłaszcza z żółtek.

*Opowiem wam jedną z moich przygód. Pewnego dnia w czasie pracy zostałem utopiony w pralce, ale zawiadomiłem policję bezpieczeństwa za pomocą walkie-talkie, który zawsze noszę ze sobą. Przystano mi natychmiast łódź ratunkową, a potem zabrano do szpitala. Wyszedłem w dnia później*⁶⁸.

Pojawiły się też „teksty dokumentalne” oraz „opowiadania poetyckie i bajki”.

„Apollo 12”

*„Apollo 12 ma taką samą misję do spełnienia, co Apollo 11. Pojazd kręci się dokoła Ziemi. Jeden astronauta pozostaje w jego wnętrzu. Dwaj pozostali znajdują się w L. M. L. M. to jest aparat posiadający nogi specjalnie zrobione w taki sposób, by nie ugrzęzły w ziemi księżycowej. Zatrzymują się co dwa metry i co dwie sekundy. Ubranie kosmonauty składa się ze zbiornika powietrza, ciężkich butów i z rur, które dostarczają mu powietrza, a także z kasku, który jest zrobiony z plexiglasu. Kroki pozostają utrwalone na ziemi ze względu na brak atmosfery itp*⁶⁹.

⁶⁷ C. Clero, R. Gloton, op. cit, s. 244-245.

⁶⁸ Ibidem, s. 245.

⁶⁹ Ibidem, s. 245.

„Zima”

„Zima jest trudnym okresem; pomimo zimna pani Wiewiórka zajmowała się gromadzeniem pożywienia. Nagle usłyszała jakiś hałas, zobaczyła panią Wydrę, która ślizgała się na śniegu. Powiedziała do niej: Dokąd pani idzie? Pani Wydra nie odpowiedziała; pani Wiewiórka szła za nią aż do jej nory; zbliżyła się, a tamta uderzyła ją łapami; rozgniewana powróciła do swej kryjówki.

Następnego dnia pani Wiewiórka poszła okreśną drogą szukając pożywienia, chciała uniknąć spotkania z Wydrą. Po skończeniu swej pracy, powróciła z ulgą⁷⁰.

Twórczość literacką dzieci można znaleźć również w wielu książkach np.:

– *Młodzi dzieciom. Dzieci bajki ilustrują*. – Robert Jeziorny, Wydawnictwo PROMO

– *Dzieci piszą bajki. 20 najpiękniejszych bajek, napisanych przez dzieci...dla dzieci*, Bellona, 2007.

– *Najpiękniejsze bajki. Wybór tekstów nagrodzonych i wyróżnionych w konkursie literackim dla dzieci w wieku przedszkolnym, rodzeństwa, rodziców i nauczycieli, zorganizowanym przez Przedszkole Samorządowe Nr 31 w Białymstoku – “Twórczy Przedszkolak”*, Białystok 2017.

– *Opowiadajki. Dzieci Dzieciom. Opowiadania i bajki przygotowane w ramach konkursu literacko-plastycznego pamięci Simony Kossak*, Białystok 2015.

Książki zachęcające dzieci do twórczego pisania, np.:

- *Porządek i Przygoda. Lekcje twórczości* – przewodnik metodyczny dla nauczycieli, Krzysztof J. Szmidt
- *Podróże. Skarby. Przygoda. Podręcznik i program rozwijania , samoświadomości oraz dyspozycji autokreacyjnych dzieci klas I-III* – Janina Uszyńska-Jarmoc

⁷⁰ Ibidem, s. 245-246.

- *Metoda i wyobraźnia. Lekcje twórczości w klasie 1, 2, 3*, Elżbieta Płóciennik, Monika Just, Anetta Dobrakowska, Joanna Woźniak – seria książek metodycznych
- *Drama. Przewodnik po koncepcjach, technikach i miejscach*, Kamila Witerska – publikacja metodyczna
- *Drama. Techniki, strategie, scenariusze*, Kamila Witerska – publikacja metodyczna
- *Zabawy z wyobraźnią. Scenariusze i obrazki o charakterze dynamicznym rozwijające wyobraźnię i myślenie twórcze dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Elżbieta Płóciennik, Anetta Dobrakowska
- *Mysłanki Kangurowe. Twórcze zabawy domowe*, Joanna Ligęza, Weronika Piotrowska, Witold Ligęza – seria publikacji
- *Żywioty. Ziemia. Książka dla nauczyciela. Klasa 1*, Krzysztof J. Szmidt, Jolanta Bonar
- *Ogień i woda. Żywioty. Książka dla nauczyciela. Klasa 2*, Krzysztof J. Szmidt, Jolanta Bonar
- *Karty kreatywne. Żywioty-Ziemia. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym*, Jolanta Bonar, Krzysztof J. Szmidt, Wiesław Karolak
- *Bajkoterapia czyli Jak z Guziolkiem tworzyć i wykorzystywać bajki i opowiadania w biblioterapii oraz rozwoju aktywności twórczej dziecka w wieku przedszkolnym: Ogólnopolski Konkurs Literacki pt. Razem z Guziolkiem piszemy bajki*, Katarzyna Szeliga
- *ABC Kreatywności* – K. J. Szmidt
- *Sukcesy uczniów zdolnych. Fakty — narracje — interpretacje*, Janina Uszyńska-Jarmoc

Podsumowanie

Konkludując, jak pisał Jan Paweł II w liście do artystów – „Zadaniem każdego człowieka jest być twórcą własnego życia: człowiek ma uczynić z niego arcydzieło sztuki”⁷¹. Nie jest istotne czy uczeń w przy-

⁷¹ Jan Paweł II, List do artystów, Watykan 1999.

szłości będzie wybitnym pisarzem, ważny jest rozwój jego twórczego myślenia, ponieważ dzięki temu młody człowiek będzie mógł wzrastać w otaczającej go, zmieniającej się rzeczywistości, i będzie potrafił się w niej odnaleźć, podjąć wyzwania w sposób kreatywny. Po za tym jego umiejętności posługiwania się językiem ojczystym i osobowość będą się rozwijać.

Bibliografia:

- Baluch A., *Czyta, nie czyta...(o dziecku literackim)*, Wyd. Wydawnictwo edukacyjne, Kraków 1998.
- Baluch A., *Książka jest światem. O literaturze dla dzieci małych oraz dla dzieci starszych i nastolatków*, Wyd. Universitas, Kraków 2005.
- Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, Wyd. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1985.
- Jan Paweł II, *List do artystów*, Wyd. TUM. Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Watykan 1999.
- Kujawiński K. J., *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, Wyd. WSiP, Warszawa 1990.
- LaPorte D., *Mapa pragnień. Holistyczne narzędzie do spełniania marzeń*, Wyd. Studio Astropsychologii. Jeszcze lepsze jutro, Białystok 2020.
- Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4107> [dostęp: 17.01.2022].
- Projekt Inżynier z gwarancją jakości*, <https://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU9350> [dostęp: 17.01.2022].
- Semenowicz H., *Poetycka twórczość dziecka*, Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1979.
- Suchodolski B., *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*, Wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Swobodna twórczość literacka dzieci i jej rola w procesie edukacji wczesnoszkolnej*, I. Kasprzyk-Skawska, http://www.sni.edu.pl/godn/publik/pdf/iwonaks_sp18gdy.pdf [dostęp: 17.01.2022], s. 1-8.
- Szmidt K. J., *Setting Conditions for Creativity Teaching in the Elementary School*, Boston 1966, cyt. za T. Kłosińska, *Droga do twórczości. Wdrażanie technik Celestyna Freineta*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Impulss, Kraków 2000.

Szmidt K. J., *Trening kreatywności. Podręcznik dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych*, Wyd. Helion, Gliwice 2008
Wydawnictwo Spisek Pisarzy, <http://spisekpisarzy.pl/tag/spis-cwiczen-dla-pisarzy> [17.01.2022].

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, (Dz.U. 1982 Nr 3 poz. 19),
dalej: u.p.t.u.